Gaal György

Vörösmarty 1845-ös erdélyi körútja Deák kíséretében, Wesselényi vonzásában

A két dunántúlit, Deák Ferencet és Vörösmarty Mihályt a politikai élet hozta kapcsolatba egymással, majd az erdélyi főúrral, báró Wesselényi Miklóssal. Mindnyájan a reformeszmékért lelkesedtek, liberális nézeteket vallottak. Wesselényi Erdély, Deák Magyarország korabeli legjelesebb politikusának, Vörösmarty az összmagyarország legnagyobb élő költőjének számított. Az elvrokonság, a kölcsönös tisztelet az 1840-es évekre meleg barátsággá fokozódott. Vörösmarty 1827-től többször is felkereste Deákot Zala megyei birtokán, Kehidán.¹ Deák 1834-től levelezett Wesselényivel, s ennek pesti látogatásaikor eszmecserét folytattak.² Vörösmarty valószínűleg 1832. január 9-én találkozott először Wesselényivel, amikor ez mint tiszteleti tag megjelent az akadémia gyűlésén.³ A barátságot utóbb a kölcsönös komasággal is megpecsételték. Levelezésük csak 1845-ben indult.⁴

Vörösmarty elismerését mindkettőjük iránt versben is kifejezte. Wesselényit 1838-ban *Az árvízi hajós* című költeményével ünnepelte, Deákot pedig 1845-ben „mint a haza jobb ügyé”-nek harcosát méltatta egy tizenkét soros epigrammában (*Deák Ferencz*). Vörösmarty költészetében aránylag ritkán fordult erdélyi témához. *A Cserhalom* és a *Kemény Simon* megírásához nem volt szüksége alaposabb helyismeretre. Bár őt is, Deákot is érdekelte Erdély, ez nem volt elég ok arra, hogy egy – az akkori körülmények és útviszonyok közt – többhetes erdélyi utazásra vállalkozzanak. Kellett egy közvetlen ok, illetve felkínálkozó alkalom.

A szomorú alkalmat Wesselényi 1844. szeptember 27-i Deáknak írt levele szolgáltatta. Ebben közli barátjával, hogy rája „borult az e földön véget nem érő éj”, vagyis teljesen megvakult.⁵ Bármennyire is igyekezett leplezni a zsigóói főúr, ismerősei már tudták, hogy látása egyre romlik. A friss hír azonban megdöbbenetett barátait. Deák november 27-én kelt válaszlevelét így kezdi: „Nem volt előttem váratlan a súlyos csapás, mely Téged, barátom, s Te benned minket is oly kínosan sújtott. És mégis megdöbbenve kiejtém leveledet kezemből. Leverve a fájdalom súlyától, zúzott kebellem állottam gondolat nélkül s eszmélet nélkül egy ideig, és nem valék képes felfogni a dolog valóságát, lehetőségét. Csak bátyám halála rázott meg ennyire és Kölcseyneké. E két kínos veszteségen kívül soha semmi csapás ily mélyen, ily fájdalmasan nem hatott lelkemre... Levelednek vételével tüstént feltevém

¹ *Vörösmarty Mihály élete és művei*. Dr. Riedl Frigyes egyetemi ny. r. tanár előadása után. Bp. 1905. 43–45.

² Váczy János (szerk.) 1890. 1834–1848 közötti 35 Wesselényinek írt levél szövegét közli.

³ VÖM. 18. 396.

⁴ Uo. 489, 495.

⁵ Ferenczi Zoltán 1904. 450.

magamban, hogy még ezen őszön hozzád megyek, ha csak néhány napra is; rendezgetem kis gazdaságom körül dolgaimat, hogy távozhassak.”⁶

A továbbiakból kiderül, hogy Deákot gazdasági ügyei, a védegyletben vállalt szerepe és a Zala megyei politikai helyzet útja elhalasztására kényszerítették. A levél jelentős része a Wesselényi által lépten-nyomon szorgalmazott unió kérdésével foglalkozik. „Hidd el barátom, mi magyarok Erdély nélkül csak fél nemzet vagyunk” – vallja Deák is.

Eredetileg Deák barátjával, Csapody Pállal készült Zsibóra. Még december 4-i levelében említi: „Tervünk a zsibói útra nézve, úgy hiszem, áll?”⁷ Az 1845. április 5-én Wesselényihez írott levél már tudatja, hogy Csapody gazdasági ügyei miatt nem tud jönni, de ő május 1-én vagy 2-án indul, s május 26-ra, a megyei közgyűlésre föltétlenül Zalában akar lenni. „Pedig epochát csinált volna a tiszai vidéken: ily két vastag embert egy kocsin utazni látni” – fűzi hozzá némi öngúnnal.⁸ Deák Csapody helyett másik barátját és képviselőtársát, Klauzál Gábort próbálja megnyerni az útra. Miután Klauzál sem áll kötélnek, Vörösmartyt kéri fel útítársul. Vörösmarty egy április 15-én kelt, Stettner Györgyhöz írt levelében⁹ jelzi, hogy ha felesége szerencsésen átesik a szülésen, május elején Deákkal Erdélybe utazik. Egyben arra is utal, hogy Wesselényit fogják felkérni keresztapának. Április 19-én már arról értesíti Stettnert, hogy egészséges kisfia született, s „most már mi sem áll el-lent zsibói utamnak”.¹⁰ Április 20-án, vasárnap a Nemzeti Kör, melynek egyik alapító tagja Vörösmarty, száz fős díszlakomát ad a fővárosban tartozkodó Deák tiszteletére,¹¹ s ekkor válik közismertté, hogy Vörösmartyval ketten utaznak Wesselényihez. Erről már 21-én Bajza József levélben is értesíti a közös barátot: „Deák Ferenc pár napig még köztünk mulat, aztán hozzád fordul Zsibóig, s talán vele megyen Vörösmarty is. Én is óhajtanék látogatásodra menni, ha foglalatosságaim szabadulást engednének. Így azonban csak jelentője lehetek ezen örvendetes hírnek, hogy barátaid meg fognak látogatni.”¹² Maga Vörösmarty április 23-án ír levelet Zsibóra, de abban nem a látogatásról van szó, hanem felkérés a keresztapaságra. Deák Ferenc fogja őt a másnapi keresztelőn helyettesíteni.¹³

Bár a háromhetes „erdélyi körút” a figyelem középpontjában állott, ennek csak egyes mozzanatai ismertek, pontos útvonalát, kronológiáját legfeljebb kikövetkeztethetjük. Az akkori útviszonyok között a kocsival való utazás igen időigényes volt, az útvonalat gyakran kitérők tarkították, mert legszívesebben egy-egy barát udvarházában szálltak meg. Többnyire bérelt kocsival utaztak. A Biasini-járatokhoz ha-

⁶ *Deák Ferenc emlékezete*. II. köt. 189–150.

⁷ Uo. 151–153.

⁸ Uo. 155–156.

⁹ VÖM 18. 160.

¹⁰ Uo. 160.

¹¹ Ferenczi Zoltán: 1904. 439.; *Deák-ünnepély. Életképek*. 1845. /555–556.

¹² Kardos Samu 1905. 458–459.

¹³ VMlev. II. köt. 160 – 161. Wesselényi egy mén csikót ajándékoz keresztfiának. Minthogy ezt Vörösmartyék nem fogadják el, a csikót eladatja, s az árát küldi nekik. Az április 24-én megkeresztelt fiú a Mihály – Miklós – Sándor neveket kapta, mindössze három évet élt (+1848. ápr. 25.).

sonló menetrendszerű lovaskocsi csak a főbb útvonalakon közlekedett. A kocsik sebességét illetően a Biasini-fogatok menetrendje ad némi tájékoztatást. Jó útviszonyok között a Kolozsvár–Budapest távolságot három nap alatt tették meg.

Az eddigi irodalom május 1-re vagy 2-re teszi Vörösmarty indulását. A költő május 1-ről keltezett, feleségének Vattáról küldött levele¹⁴ az indulás időpontját április 30-ra utalja. Mint írja, az előző nap 22 mérföldet tettek meg (ez kb. 170–180 km), s most Szemere Bertalan vendégei a Borsod megyei faluban. E szerint a Budapest–Gödöllő–Hatvan–Gyöngyös–Kápolna–Füzesabony–Mezőkövesd–Vatta útvonalat követhették. Május 1-én Szemere kíséretében utaztak át Miskolcon, ahol találkoztak a borsodi ellenzék vezetőjével, Palóczy László országgyűlési követtel. A Pesti Hírlap tudósítása is jelzi a május 1-i átutazást, s azt, hogy Szemere Bertalan Geszthelyig elkísérte vendégeit. A további útvonal Vörösmarty május 8-án feleségéhez írt leveléből következtethető ki. Szerencsen át Tokaj fele mentek, itt árvizet találtak, majd Kemencs után a Szabolcs megyei Téten május 2-án Bónis Sámuel országgyűlési követ vendégei voltak, 3-án Zoltán János politizáló birtokos látta őket vendégül Apagyon. Itt Vörösmarty vadásztatott is.¹⁵ Nagykállón és Hajdúhadházán át Debrecenbe kocsiztak, s ott a „roppant falu” határában eltört a kocsi baktartó vasa, ami miatt egy fél napot vesztegeltek. Május 4-én érkezhettek Bihar megyei politikus barátjuk, Beöthy Ödön birtokára, Újmáriára. Innen másnap Beöthy társaságában indultak tovább a Nagyléta–Székelyhid–Margitta–Szilágy-somlyó útvonalon. A somlyói éjszakázás után Wesselényi eléjük küldött kocsijával dél fele értek Zsibóra.¹⁶

Wesselényi is készült a vendégek fogadására. Baráti szimpóziumot szeretett volna rendezni az akkori ellenzéki politikusokkal. Meghívta Kossuth Lajost, Kemény Zsigmondot, Kovács Lajost, Eötvös Mihályt, Veér Farkast, Ujfalvi Sándort és Wesselényi Ferencet. A meghívást csak Kemény Zsigmond és Kovács Lajos fogadta el.¹⁷ Ők már 5-én Zsibóra érkeztek. Deákék magukkal hozták Beöthy Ödönt, aki csak egy napig maradhatott ott.

A megérkezésről maga Vörösmarty számol be feleségéhez írott levelében: „Egy héti utazás után végre eljutottunk Zsibóra, igen kegyetlen útban, de minden baj nélkül. Tegnap délben érkeztünk meg. Nem írhatom le, mily fájdalmas öröm volt Wesselényivel találkozoznunk. Midőn szavainkról megismert, sokáig némán állt, s könnyei hullottak. A könyű tovább él, mint a szem világa. Lassanként beszéd kerekedett, s nemsokára igen derűlten érezte magát közöttünk.” Ebben és a május 14-i levélben is érzékelteti azt a kellemes benyomást, amit a táj és a kastély tett rája: „Zsibó gyönyörű helyen fekszik, a kastély, hol szállva vagyunk, emeletes, jó magas dombon a Szamos rétei felett, mely a kanyargó Szamossal s azon túl változatos alakú hegyekkel félkörüleg zárva van”; „A vidék itt gyönyörű. A kastély dombon van: előtte jókora térség, szántóföld, rét, ligetek, kerített rétek lovai számára, fácskás

¹⁴ VÖM 18. 161–162.

¹⁵ Itt Vörösmarty hét lövéssel egy szalonkát lőtt. Az erről szóló anekdotát Gyulai Pál jegyzetei után közli: Lukácsy Sándor – Balassa László: *Vörösmarty Mihály 1800–1855*. Bp. 1955. 379.

¹⁶ VÖM 18. 162–163, 398.; Ferenczi Zoltán: 1904. 452.

¹⁷ Kristóf György 1942. 69–74.

kert. Ezen síkot a Szamos vize szegi be, a Szamoson túl igen szép hegyi róna, s azon túl körben hegyek.”¹⁸

A második levél a világtalan Wesselényit is jellemzi: „Wesselényi mindamellett, hogy szemevilágát teljesen elvesztette, sőt lábával is bajlódik, körünkben igen vidám. Gazdaságát maga intézi, maga tesz mindenféle rendeleteket, leveleket díktál, s hírlapokat s leveleket olvastat fel magának titoknoka által, s tele van foglaltsággal. Gazdasága igen jó rendben van az erdélyiekhez képest.” Több mondat is utal a kellemes időtöltésre, a nagy ebédekre, a vadaskertre. Vörösmarty közismeretlen szenvedélyes vadász volt,¹⁹ s itt különös szerencse érte: egyetlen lövéssel két vaddisznót terített le. A szemtanú, Kemény Zsigmond mesélte ezt Gyulai Pálnak, Vörösmarty életrajzírójának.²⁰ De maga Vörösmarty is utal rá Wesselényihez intézett augusztus 13-i levelében: „Én, aki két vaddisznót lőttem egy golyóval (ha igaz), sokszor egy betűn nem tudok eligazodni” – panasolja ecsetelve az akadémia számára készülő nyelvtan körüli fáradozását.²¹ A szórakozás mellett bizonyára sokat tanácskoztak is. Az ellenzéki politika valamennyi égető kérdése napirendre kerülhetett. Közülük is főleg az unió megvalósításának feltételei. Hiszen Wesselényi egyetlen alkalmat sem hagyott ki, hogy ezt szóba ne hozza. Együtt ülik meg 11-én, vasárnap pünkösdi ünnepét.

Május 15-én, csütörtökön reggel a három barát, Deák, Vörösmarty és Kemény búcsút vesz Zsibó urától, s Kolozsvár fele indul. Talán nem is gondolnak arra, hogy életük legfelhötlenebb napjait hagyják maguk mögött. Azt hitték, estére Kolozsvárt lesznek. De a „mód nélkül rossz út”-on a Vörösmartytól 80–85 km-nyire becsült távolságot²² nem lehetett egy nap alatt megtenni. Akkoriban Zsibóról Csákigorbó fele Désen és Szamosújváron át jöttek Kolozsvárra, ami még 100 km-nél is hosszabb út. S az eső is egyfolytában szemerkélt. Úgyhogy hiába várták a kolozsvári Biasini-fogadó előtt a lelkes fiatalok, a kaszinóban a politika iránt érdeklődő főurak és polgárok a két jeles vendéget, azok estére nem érkeztek meg, sőt másnap is csak délelőtt táján.

Az akkoriban húszezer lakosú Kolozsvár a maga híres tanintézeteivel századok óta Erdély művelődési központjának számított. 1790-ben lett tényleges főváros: ide költözött Szebenből az erdélyi ügyeket intéző hatalmi szerv, a Főkormánysház vagy Gubernium. Ennek miniszteri rangú tanácsosai, titkárai jórészt az arisztokrácia köréből kerültek ki, úgyhogy a főúri réteg is betelepedett a városba díszes palotákat építve. Az országgyűléseket szintén többnyire Kolozsvárt tartották. A polgárosodás egyik élharcosa a városban a vívómesterként ide került olasz Gaetano Biasini volt. Ő építtetett először modern jellegű szállodát a Kül-Torda utcában, a temető szomszédságában. Ebben szállt meg 1846-ban Liszt Ferenc, 1847-ben Pető-

¹⁸ VÖM 18. 162–164.

¹⁹ Vö. *Vachott Sándorné emlékirataival*. In: Lukácsy Sándor – Balassa László: *i. m.* 309.

²⁰ Gyulai Pál 1942. 109.; Riedl Frigyes: *i. m.* 43–45.

²¹ VÖM 18. 169.

²² Uo. 163–164. A levél szerint Zsibótól Kolozsvár 10 mérföldnyire van. Akkor a német mérföld 7,42, a magyar mérföld 8,35 km-t jelentett.

fi és felesége. S Biasini szervezte meg a gyorskocsi-járatot a Budapest–Kolozsvár–Brassó vonalon.

A városközi fogatok, postakocsik az 1840-es években rendszerint a Biasini-szálloda elé érkeztek. Valószínűnek tartjuk, hogy Wesselényi vendégeit saját kocsiján elküldötte Désig, s ott szálltak fel valamilyen járatra, vagy fogadtak maguknak kocsit. Így érkezhettek a Biasinihoz, ahol pár százan várták és megéljenezték őket. Többen is találgatták: hol szálltak meg. Versényi György és nyomában Brisits Frigyes²³ is gróf Mikes János akkoriban épült pompás Belső-Monostor (később Unió) utcai klasszicista palotáját feltételezi otthonukul. A liberális gondolkodású főúr Deák régi barátjának számított. Ferenczi Zoltán szerint²⁴ Ujfalvi Sándor is hívta őket, de végül Teleki Domokosnál állapodtak meg. A tudós grófnak a főtér és a Belső-Közép utca szegletén volt emeletes háza, melyen emléktábla jelzi, hogy 1848-ban Bem vendégeskedett ott. Az Akadémiáról mindkét vendég jól ismerhette Telekit. Az események időrendjének felvázolása azonban teljes mértékben Szamosi János megállapítását igazolja: „szállva ugyan sehol sem voltak”.²⁵ Feltételezhetően csomagjaikat a Biasini-szállónál tették le. Az érkezésükre összegyűlt tisztelgők közül hívatta el magához ebédre őket gróf Teleki József főkormányzó.²⁶

Erdély főkormányzói a főtéri Bánffy-palotában laktak. Itt gyakoriak voltak a pompás ebédek, vacsorák. Teleki József nemcsak a liberálisok és konzervatívok közt egyensúlyozó politikus, hanem jeles tudós is volt, az Akadémia elnöke. E minőségében is fogadta a két városba érkezett akademikust. Az is valószínűnek tűnik, hogy a kormányzói ebéden az arisztokrácia több vezéregyénisége vett részt. Az ebéd jócskán elhúzódott. Este a két vendég a Farkas utcai színházban jelent meg. Mikes János gróf bal oldali középpáholyában ültek. A műsor nem volt az alkalomhoz méltó. Színielőadás helyett egy hegedűművész és egy bűvész műsorával kellett megelégedniük. „Hahner Friderik” a drezdai zeneegylet tagjának nevezte magát, s virtuóz számokat adott elő. Becker Ferdinánd mint berlini tanár, bűvész-fizikus szerepel a hirdetéseken. Mutatványairól megoszlottak a vélemények.²⁷ Színházba akkoriban nem is mindig az előadásért ment a közönség, a társadalmi élet egy része játszódtott ott. Ezúttal például mindenki láthatta a két vendéget, sokan tisztelgtek is a páholyukban.

Színház után gróf Kemény Sámuel ellenzéki politikus hívta meg a főtéri palotájába a vendégeket és a kolozsvári elvbarátokat. A főtér északi sorának keleti végén álló egykori reneszánsz Filstich-ház az örökös Kemény család építtette át 1800 táján emeletes-erkélyes késő barokk palotává. Itt gyülekeztek azok a liberális politikusok, akik három év múlva az 1848-as erdélyi eseményekben is vezető szerepet

²³ Versényi György: *Vörösmarty Kolozsvárt*. Erdélyi-Múzeum 1900. 553–563. VMlev. II. köt. 398.

²⁴ Ferenczi 1904. I. 450–456.

²⁵ Uo. 450–456

²⁶ *Deák Ferenc és Vörösmarty Mihály emlékezete*. Újság 1903. máj. 18.

²⁷ Becker berlini tanár gyűrű-, zsebkendő- és golyójátékával sok pénzt zsebel be. „Némelyek bámulják, mások azt állítják, hogy hasonló mutatványokat utcai izraelita bűvészekről is nemegyszer láttak garasért.” Kolozsvári napló. Erdélyi Híradó 1845. máj. 20.

játszottak. Mindnyájan főleg Deák véleményére, az unióval kapcsolatos nézeteire voltak kíváncsiak.

A vacsora alig kezdődhetett el, mikor tíz óra tájban a „számos polgárokkal és más osztálybeliekkel vegyült ifjúság 102 fáklyás díszmenettel tisztelkedett a két hazafinak”.²⁸ A városi „hangászkar” eljátszotta a Himnusz, majd háromszoros éljennel hívták ki az ünnepeket. Mikor ezek megjelentek az erkélyen, a fiatalok félkört képeztek, s az akkori ifjúsági vezér, a „szépreményekre jogosító poéta”, Urházy György szónokolni kezdett.²⁹ Beszéde nagy részét Deákhhoz intézte, akit „Magyarhon orvosának” nevezett, s kért, hogy gyógyítsa be a sebeket. Közülük fő sebként a kettéosztottságot említette. Vörösmartyt, mint a testvérhaza „szentelt dalnoká”-t, Magyarhon „drága kincsét”, „lángkeblű költő”-t jellemzi, s felsorolja néhány versének témáját. Befejezésül azt kívánja, hogy a két hon egybeforrásakor ő legyen az „ünnepe dalnoká”.

Deák társával a beszéd alatt lejön az ünneplők körébe³⁰, s itt mond válaszbeszédet, melynek alapigéje a himnusból vett „megbűnhődte már e nép a múltat s jövőndöt”.³¹ Szerinte az ország kettészakadását a pártviszály idézte elő, ezt kell közös akarattal legyőzni. „Erő, kitartó munkásság és egyetértés legyen tehát jelszavunk úgy a törvényhozási, mint szociális téren”, s akkor nem lesz szüksége a nemzetnek orvosra, s megvalósulhat az unió. Azzal a kívánsággal zárja beszédét, hogy legközelebbi látogatásakor már egy összeforrt haza polgáraiként találkozassanak. Deák kezét ráz Urházyval. A tömeg Vörösmartyt akarja hallani. Ő azonban csak pár köszönő szót mond³², mire rázendítenek a *Szózat*ra. Majd éljenzés és a cigányzenekar Rákóczi-indulója mellett távozik az ifjúság. Az egész ünneplés alatt szemerkélő eső esett.

A bankett folytatódik a palotában. Szokásos módon köszöntőket mondanak a vendégekre és a házigazdára. A korabeli sajtó szerint Teleki Domokos a két jeles vendégre, Wesselényi Miklóstra, Széchenyire és Kemény Sámuelre üritette poharát, Kemény Sámuel Teleki József kormányzóra, azon férfira „ki a két hazát összeköti”, Pálffy János a két magyar haza uniójára, Méhes Sámuel tanárszerkesztő pedig Kossuth Lajosra.³³

²⁸ Kolozsvári újságok. Múlt és Jelen 1845. máj. 20.

²⁹ Urházy György: *Beszéd Deák Ferenc és Vörösmartyhoz fáklyás zene alkalmával*. Nemzeti Társalkodó (az Erdélyi Híradó melléklete) 1845. máj. 27. K. Papp Miklós 1872-ben nevezi így (i. m., i. h.) az akkor már Budapesten élő Urházyt (1823–1873).

³⁰ P. D. (Péterfi Dénes): *Deák Ferenc és Vörösmarty kolozsvári látogatásáról*. Erdélyi Múzeum 1904. 45.

³¹ Kolozsvári napló. Erdélyi Híradó 1845. máj. 20. Innen átvéve: *Deák Ferenc beszédei 1829–1847*. Összegejtette: Kónyi Manó. Bp. 1882. 543–544.; Lukácsy Sándor – Balassa László: i. m. 381–382.

³² Vörösmarty – Deákkal ellentétben – nem szeretett szónokolni. Versényi György (i. m., i. h.) egy anekdotát is megörökít arról, hogy a költő többször is nekifogott a beszédnek, végül valaki meg-sajnálta, s rákezdett a „Hazádnak rendületlenül”-re.

³³ Kolozsvári újságok. Múlt és Jelen 1845. máj. 20.

A vendégek jóval éjjel után távoztak. Talán fél kettő körül oltották ki az ünnepi fáklyákat.³⁴ Minden valószínűség szerint Deák és Vörösmarty le sem feküdt, hanem bérkocsira ült, esetleg megvárta a hajnali Biasini-járatot, s indult Nagyvárad fele. Ott ugyanis az ellenzék értekezletére volt meghíva Deák. Ezek szerint a két barát Kolozsvárt alig több mint egy fél napot töltött. 16-án pénteken délelőtt érkeztek, s 17-én hajnalban már távoztak is. A kedvezőtlen időjárás miatt aligha sétáltak az utcákon, a városból szinte semmit sem láttak. Egy valamiről azonban meggyőződhetek: Erdély akarja az uniót. Ennek elősegítőjét a kolozsváriak főleg Deákban látták, s így inkább neki szólt az ünneplés.

A nagyváradai fiatalok ugyanúgy jártak, mint a kolozsváriak. Hiába várták 17-én éjjelig az alispáni lak előtt a vendégeket, azok a rossz út miatt csak 18-án a reggeli órákban érkeztek meg. Vörösmarty, hogy az ünnepeltetést elkerülje, rögtön tovább utazott Debrecenbe. Deák viszont részt vett az ellenzék értekezletén, majd a színház díszelőadásán, ahol élőképpen bemutatták Wesselényi, Deák, Beöthy és Vörösmarty zsidói találkozását. Előadás után az ifjúság fáklyás menetben köszöntötte Deákot, Vörösmarty verseit szavalták, Szacsvey Imre lelkes beszédet mondott, Deák válaszolt, a tömeg éljenzett.³⁵ Másnap, 19-én Deák részt vett a megyei közgyűlésen, mint a megye már 1836-ban megválasztott táblabírája, s az esküt is letette. Még délután átutazott Debrecenbe.

Ott már várta Deákot Vörösmarty mellett a Zsidóról érkezett Wesselényi is. Négyüket nagy ünneplésben részesítették. A református kollégium oktatói karának tiszteletét Péczely József professzor tolmácsolta, az ifjúság fáklyás menettel köszöntötte a vendégeket, hazafias beszédeket mondtak, szavaltak. A városi előjáróság díszpolgári oklevéllel tüntette ki Deákot.³⁶ 20-án kora hajnalban indultak Pest felé, s 21-én este érkeztek meg. Egy híradás szerint Szarvason is várták őket,³⁷ de nem derül ki, hogy végül átutaztak-e ott. A Tisza áradása megnehezítette útjukat. Lehet, hogy ezért kerültek Kecskemét irányába.

A politikus Deák, a költő Vörösmarty közös látogatása a világtalan árvízi hajónál, majd ünneplésekkel tarkított további útjuk országos eseménynek számított. A két kolozsvári újság, az Erdélyi Híradó, a Múlt és Jelen beszámolóit mellett a Pesti Hírlap, az Életképek, a Budapesti Híradó, a Honderű, a Pesti Divatlap közölt híreket, tudósításokat az útról. A Pesti Hírlap május 27-én *Kolozsvári ünnep* címmel átveszi az Erdélyi Híradó május 20-i beszámolóját a Kolozsvárt történetekről. Az akkori szokás szerint versekkel is köszöntötték az eseményt. A Pesti Divatlapban megjelent kis versike utolsó sora „a hon szentháromságának” nevezi Zsidó urát és két látogatóját.³⁸ Garay János az Életképekben közölt 24 szakaszos ódájában üdvözli a Zsidóról hazaérkezett „megfáradt vándor”-okat.³⁹ „Hol Wesselényi mellett/ Deák szól és a dal/ Mit Vörösmarty zengend,/ Ott kész a diadal” – állapítja meg.

³⁴ K. Papp Miklós: *i. m., i. h.*

³⁵ Pesti Hírlap 1845. jún 6.; Lukácsy Sándor–Balassa László: *i. m.* 382–83.

³⁶ Életképek 1845. 751–752.; Lukácsy Sándor–Balassa László: *i. m.* 383.

³⁷ Lukácsy Sándor–Balassa László: *i. m.* 383.

³⁸ Uo. 385.

³⁹ Uo. 384–385.; Életképek 1845. 753–756.

Tóth Dezső szerint ez az erdélyi út, az állandó ünnepeltetés tudatosíthatta Vörösmartyban a nemzet megbecsülését.⁴⁰

A látogatás utóhangjához tartozik Ujfalvi Sándor 1845. június 10-én Vörösmartyhoz intézett levele. E szerint a költő említette, hogy szeretett volna a maga és a felesége számára valami emléket vinni Erdélyből Pestre. Ujfalvi meghozatta a Zsibón Vörösmarty-elejtette vadkan agyarait, s azokból „előing gombokat”, a feleség számára „mejjtőt” készíttetett. Volt azonban egy kérése is: „Kolozsvárt köztünk töltött napodat – szokott lelkes szívet s kedélyeket fölzaklató tollad által – óhajtanám bírni, amivel nekem, nőmnek s honom minden lelkesebbjeinek igen nagy örömet s élvezetet, a magyar költészetnek pedig egy újabb drága mívet szerzendsz.” Vörösmarty július 8-i köszönő levelében így ír: „Ami az erdélyi verset illeti, nem mondok nemet; de igent sem. Ha írok, olyat szeretnék írni, mi hozzám s hozzátok méltó legyen.”⁴¹ Ilyen vers nem született. Az erdélyi útra azonban mindig örömmel gondolt vissza a költő. Egy évvel később, 1846. május 26-án írta Wesselényinek: „Gyakran visszagondolok rátok és Zsibó gyönyörű tájára. Most lehetnek még szépek fácskás ligeteid s az erdők, s én szegény városlakó még mindig a falak közt tespedek.”⁴²

Kolozsvárt a millennium táján jött divatba az emléktáblák állítása. Megjelölték Petőfi Sándor és Bem tábornok kolozsvári szálláshelyét, az unió 1848-as kinyilatkoztatásának épületét. Így nem csoda, hogy Vörösmarty születésének századik évfordulóján az Erdélyi Irodalmi Társaságban szóba jött a költő kolozsvári vendégeskedésének a megörökítése is. Talán a társaság idős, dilettáns költő tagja, Felszeghy Dezső földbirtokos volt a kezdeményező. Nem tudták azonban eldönteni, hova helyezzék a táblát, hol is volt a szálláshely. Versényi György tanár, irodalomtörténész vállalta magára, hogy tisztázza a részleteket. Dolgozata meg is jelent az Erdélyi Múzeumban, s a végén leszögezi: „A Kemény Sámuel-féle ház tehát az, mely előtt üdvözölte a város híres vendégeit. Itt hallotta szavait a lelkes közönség. Ehhez tapad a látogatók emléke. Irodalmi társaságunk ezt óhajtja emléktáblával megjelölni, hogy ez is hirdesse kegyeletünket, s fakasszon újabb kegyeletes érzéseket.”⁴³ A táblaállítás addigra elvesztette aktualitását. De következett három év múlva a Deák Ferenc-centenárium, s ezúttal Felszeghy szervezőmunkája meghozta gyümölcsét. A látogatás 58. évfordulóján leleplezték az emléktáblát.

Mindhárom kolozsvári napilap⁴⁴ már 1903 májusának elejétől kezdve három-négy naponként hírt ad az emléktábláról és a készülő leleplezési ünnepségről. Megtudjuk, hogy Smiel Dávid kolozsvári építőmester ingyen vállalta a tábla elkészítését. Smiel ekkoriban a város egyik legnagyobb építkezési vállalkozója, ő állíttatta fel ingyen 1896-ban a szamosfalvi 1849-es vértanúk emlékoszlopát is. Mestitz Mihály bútorraktáros a tábla leplét adja, Stief Ottó virágcsarnok-tulajdonos az erkély

⁴⁰ Tóth Dezső: *Vörösmarty Mihály*. Bp. 1974. 356.

⁴¹ *Mezőkövesdi Ujfalvy Sándor emlékiratai*. Kolozsvár, 1941. 373–375.; VÖM 18. 165–167.

⁴² VÖM 18. 177–178.

⁴³ Versényi György: *i. m., i. h.*

⁴⁴ A 26. évfolyamában járó Magyar Polgár, a 24. évfolyamában járó Ellenzék és a csak ötödik évfolyamos Ujság.

feldíszítését vállalja díjtalanul. Az épület tulajdonosa, gróf Zichy Istvánné is készségesen hozzájárult a tábla elhelyezéséhez. A Gombos nyomda szintén ingyen ki nyomtatja a meghívókat. Ezekből kiderül, hogy a leleplezést az Erdélyi Irodalmi Társaság vakáció előtti utolsó ülése előzi meg a városháza közgyűlési termében.

Két nappal a leleplezés előtt kerül nyilvánosságra Széll Kálmán miniszterelnök levele, melyben megköszöni a meghívást a társaságnak. Megelégedéssel tölti el, hogy a dicső elődök emlékét így ápolják.⁴⁵ Elfoglaltsága miatt csak lélekben tud az ünneplőkkel lenni. Széll meghívását az tette időszerűvé, hogy felesége Vörösmarty lánya, Deák gyámleánya volt.

Az ünnepségre május 17-én, vasárnap került sor. A társasági ülést Szamosi János egyetemi tanár, alelnök vezette, az elnök, gróf Kuun Géza nem lévén a városban. Komáromy Andor a régi Kolozsvár népéletéről szóló írását olvasta fel, Gyulai Farkas három elbeszéléssel szerepelt, Jékey Aladár három versét pedig Tompa Kálmán, a Nemzeti Színház művésze szavalta el. Szabolcska Mihály versei is szerepeltek a műsoron, de a költő nem jelent meg. Szamosi János záróbeszédében szólt a táblaállítás előzményeiről, köszönetet mondott az önzetlen segédkezőknek, s mindenkit meghívott a leleplezésre.⁴⁶

Pont fél 12-kor a főtéri ház előtt felsorakozott VI. kerületi Honvédzenekar Borsai Samu vezényletével rázendített a Himnuszra. Versényi György a ház erkélyéről az egykori eseményeket idézte fel. „1845. május 16-án – tegnap múlt 58 esztendeje – jött a kegyelet övezte ősi városba, az ódon falak közé Deák Ferenc és Vörösmarty Mihály. Szent földről, Zsibórról jöttek ide, a nagy Wesselényitől, kinek kihamvadott, elsötétült szemevilága, míg fényes lelke tűzoszlopként, »egy nemzetre és két országra világolt«. Az fájt akkor mind a nagyoknak, hogy »egy nemzetnek két országa van, s e két országos nemzet a magyar«. Az egyik ország fővárosából a másik ország fővárosába jött két jó barát, két apostol: a bölcs államférfi és az izzó szívű, búbjáros szavú énekes” – kezdte szavait.⁴⁷ Beszéde végén lerántotta a leplet. A Kolozsvári Dalkör előadta a Szózatot, Tompa Kálmán pedig elszavalta Vörösmarty *Honszeretet* című költeményét. Szamosi János beszéd kíséretében átadta Szvacsina Géza polgármesternek megőrzésre a táblát. Szvacsina pedig beszédben köszönte meg a táblaállítását. A honvédzenekar Rákóczi-indulója zárta az eseményt. Az egész tér zászlódíszben pompázott. Kivonult a három felekezeti iskola és a két tanítóképző diáksága tanárok kíséretében, testületileg jöttek el a 48-as honvédek. A városi előkelőségek között ott állt gróf Béldi Ákos főispán is.

A tábla szövegét meglehetősen pontatlanul idézik a lapok. Ez olvasható az emléktáblán⁴⁸:

⁴⁵ Széll Kálmán az Erdélyi Irodalmi Társasághoz. *Ellenzék* 1903. máj. 15.

⁴⁶ Deák Ferenc és Vörösmarty Mihály emlékezete. *Újság* 1903. máj. 18.

⁴⁷ Az Erdélyi Irodalmi Társaság. *Ellenzék* 1903. máj. 18.

⁴⁸ Löwy Dániel – Demeter János – Asztalos Lajos 1996. A 63. lapon a pontos szöveg, a 22. fényképmellékleten a tábla képe. A ház korabeli képét közli a Vasárnapi Újság is (1903. máj. 17.).

ENNEK A HÁZNAK AZ ERKÉLYÉRŐL SZÓLOTT
DEÁK FERENC ÉS VÖRÖSMARTY MIHÁLY
A FÁKLYÁSMENETBEN TISZTELGŐ IFJÚSÁGHOZ 1845. MÁJUS
18-ÁN.

MEGJELÖLTE AZ ERDÉLYI IRODALMI TÁRSASÁG KEGYELETE
1908. MÁJUS 17-ÉN.

A szöveg pontatlansága mind a megfogalmazónak, mind pedig a vésnöknek tulajdonítható. Deák és Vörösmarty nem a ház erkélyéről szólt az ifjúsághoz, hanem közéjük menve, karjukban, s Deák (talán Vörösmarty is) kezét fogott Urházyval. Az esemény nem május 18-án, hanem 16-án este volt, s a táblaállítás éve nem 1908, hanem 1903.

Ennyi hiba ellenére jó, hogy ott áll – immár közel száz éve – ez a szerény tábla, mert tudatosítja a kolozsváriakban: Petőfi és Bem mellett Vörösmarty és Deák is megfordult a városban. S elkelne még a Kazinczy, Széchenyi, Jókai, Liszt Ferenc, Eötvös József, Ady Endre és Móricz Zsigmond itteni látogatásait megörökítő néhány tábla is.

Vörösmarty és Arad

Ficzay Dénes,¹ az irodalmi helytörténet kimagasló aradi képviselője a fenti címszó alatt összegezte Vörösmarty aradi vonatkozásainak kutatását.

A költő Pesten ismerkedett meg Fábián Gáborral (Kultsár István házában). Fábián Gábor a húszas évek elején mint fiatal joghallgató lelkes tagja volt Kisfaludy Aurora-körének, s mint kitűnő műfordító kivívta a kör tagjainak s vezetőjének tetszését, olyannyira, hogy néhány munkája meg is jelent a zsebkönyvben. Fábián Gábor, bár unokaöccse volt a Kazinczyt bíráló Somogyi Gedeonnak, teljes mértékben az új irodalom pártján állt s lelkesen csatlakozott annak fiatal képviselőihez. Vörösmartyhoz és Bajzához baráti kapcsolat is fűzte.

Amikor megtudta, hogy Vörösmarty honfoglaláskori eposzba kezdett, ő is hozzáfogott *Buda haragja* címmel egy hasonló költeményhez, de olvasva a készülő Zalánból belátja, hogy barátja nagyobb tehetséggel bír, s nem egészen 150 sor után felhagy a kísérletezéssel. Közben elkészül Osszián költeményeinek fordításával, amit társai jobbnak tartanak, mint Kazinczy hasonló című munkáját.²

Sokat leveleznek, így Vörösmarty pontos adatokat kap a megye érdekességeiről, az épülő város szépségeiről. Válaszaiban arra buzdítja Fábiánt, hogy költözzék Pestre, hisz tehetségével sokra viheti még. „Hagyd ott az a Perecsényi földjét” – írja – „s jer közénk, ahol barátaid vannak”.

A Vörösmarty–Fábián levelezést a századvégen Kara Győző aradi tanár rendezte, aki Fábián Lászlótól, a műfordító fiától hallotta, hogy édesapja az önkényuralom évei alatt a sok zaklatás miatt jó néhány fontos levelet megsemmisített, ezért a két barát felmutatható levelezése hiányossá vált.

Egyik cikkében Ficzay Dénes említést tesz egy kötelezvényről, amelynek csak a fotokópiáját látta. 100 forintot kért a költő, barátjától, és erről kötelezvényt adott. Fábián különben meglehetősen sok előfizetőt szerzett a *Zalánra* és egyéb Vörösmarty kötetekre, s levélben szabadkozik, hogy az aradiak lánglisztben fizettek, mert „itt ez kelendő áru”. Ugyancsak a levelezésből tudjuk, hogy a költő járt aradi barátjánál és annak ménesi kolnáját³ is meglátogatta, ahol először „került kapcsolatba” a híres ménesi vörösborral. Ne is csodálkozzunk, ha *Rossz bor* című versében (1844) a költő, a harmadik szakaszban a híres szőlőtermesztő helyek között Eger után rögtön az Arad-hegyaljai Ménest emlegeti:

¹ 1921–1985.

² Ficzay Dénes kutatásai szerint Vörösmarty az éji homály kifejezést az Osszián-dalok hatására írta.

A fiatal Fábián tanulmányai végeztével Arad megyében a világosi Bohus birtokon vállalt állást, Vörösmarty pedig a Tudományos Gyűjteménynél dolgozott tovább.

³ prësházát